

fwyd i dda byw; olew, bara a bisgedi, blawd, siwgr, triogl a mël, chwisgi, brandi a gwin, snisin (*Finest Black Rappee*), ac ugeiniau o sigârs gwahanol. Cannoedd o archebion nwyddau sy'n dangos gofynion sylfaenol teulu cyfoes; bron pob un yn gofyn am ganhwyllau, paraffin a lampblack heb anghofio am gaws, halen a bara. Gwerthwr gwisgoedd oedd William Evans hefyd ac yr oedd yn cadw dillad at bob achlysur, o briodasau i angladdau, o'r cwrdd i'r helfa. Mae sawl archeb am frethyn lle mae'r cwsmer wedi pinio sampl i'r llythyr. Y cyfryw oedd enw da y siop am safonau uchel, bu cerbydau William Evans yn anfon nwyddau i Fro Morgannwg, Caerdydd, Ponypridd a'r cymoedd, bron pob awr o'r dydd.

Yr oedd melinwyr a gwneuthurwyr celfi yr ardal mewn cysylltiad rheolaidd â'r busnes. Mae'r ugeiniau o anfonebau gan grefftwyr y plwyf, sef Mathews y gof, Thomas y plastrwr, Williams y gwyrwr, a Sianco'r crydd yn creu darlun o lawnder a phrysurdeb. Yn achos Evans ei hun, gwelwn gyfoeth uwch ei alwedigaeth. Eto, yn gwau drwy'r cyfan gallwn weld arwyddion o dlodi a llymder. Y

nodïadau di-ri oddi wrth y ficer Parch. Theophilus Rees sy'n dangos yn fanwl gyfyngder ac anobaith rhai o drigolion anghenus y pentref: weithiau yn gofyn am werth swllt o fara i rwystro rhyw deulu bach rhag newynu, neu atolwg am esgidiau ail-law i blant troednoeth. Mae'r disgrifiadau o afiechydon y

cyfnod yn cynnwys y dwymyn lyferth (teiffoid) a sawl cyfeiriad at farwolaeth yn y crud.

Un o lywodraethwyr Ysgol Bwrdd Pentyrch oedd William Evans ond cafodd pob un o'i wyth o blant addysg breifat ym Mryste. Hiraethu am bentref eu genedigaeth oeddent yn eu llythron. Yn rhyfedd, nid oes un

o ddisgynyddion William Evans yn byw yn yr ardal heddiw. Yr oedd ei fab, John William, dyn dysgedig a oedd yn siarad pump o ieithoedd gwahanol, yn ysgolfeistr yn y Creigiau hyd at ei farwolaeth yn 1950. Claddwyd ef gyda gweddill y teulu ym mynwent Eglwys St. Catwg, Pentyrch; er mai Methodistiaid eiddgar oeddynt i gyd, yr oedd tyniad eu gwreiddiau dwfn yn yr hen blwyf yn rhy gryf.

Yn y casgliad mae ffurflenni a thrwyddedau sydd yn dangos cymhlethdod rhedeg busnes hyd yn oed yn y dyddiau hynny, yn eu plith, tystysgrifau treth incwm ochr yn ochr â dogfennau i ganiatau gwerthu gwirodydd ac i gyflogi gweision. Mae adlewyrchiad o bron pob golwg ar y natur ddynol ar gael ar y bonau. Ynghyd ag enghreifftiau o dynnerwch calon, mae ambell weithred gas; ond ar y cyfan, rhinweddau ydynt a fyddai'n fendithiol i ni i gyd o'u harddel heddiw.

O'r cyfan, fy hoff eitem yw llythyr oddi wrth ddyn o Ferthyr at William Evans yn gofyn am rywbeth a archebwyd rhyw fis yn gynharach. Mae'n cyflwyno i'r siopwr y bygythiad: os na cheid yr ambarél ar unwaith ni allai wneud dim llai na rhoi hanes y mater i gyd-ddiaconiaid William Evans yng Nghapel y Methodistiaid Calfnaid Horeb, Pentyrch!

Pentyrch Vicarage

March 10th 1883.

Dear Mr. Evans,

Ann Morgan tells me that

she & her family are in want of food, I gave her three shillings last night, but I suppose that was not sufficient to keep them (five in number) till Monday, so I think she had better have three or four shillings worth of food to night, which if you will kindly supply her with I charge the same to me I shall feel obliged
Yours as ever, Theophilus Rees

No. 333—2.

INLAND REVENUE.

LICENCE.—FOR ONE MALE SERVANT £0 15s. 0d.

32 & 33 Vict., cap. 14.

No. 2 Taffwell Collection.

Cardiff Div. or Ride.

of Parry Green in the Parish

of Pentyrch in the County of Gloucestershire

is hereby authorized to employ ONE MALE SERVANT from the day of the date hereof until the 31st day of December next following; he having paid the sum of FIFTEEN SHILLINGS for this Licence.

Dated at Taffwell this 10th

day of January 1877.

Granted by Richard Thomas

NOTICE.

If a MALE SERVANT be kept after the 31st December in any year, a fresh Declaration must be filled up and delivered, and a new Licence obtained before the expiration of the month of January following.

AR WERTH

Casgliad helaeth o gofiannau Cymraeg y ganrif ddiwethaf.

Am fanylion pellach cysyllter â:

(01970) 617171